

FALSAFADA INSON VA UNING HAYOT MANOSINING IJTIMOIIY-FALSAFIY TAHLILI

Renessans ta'lim universiteti

“Ijtimoiy-siyosiy fanlar” kafedrası dotsenti, PhD

JURAKULOV JAMOL KOMILOVICH

Toshkent shahar, tel: +99897 007 63 14.

E-mail: jurakulovjamol904@gmail.com

ANNOTATSIYA: Falsafada inson va uning hayot manosining ijtimoiy-falsafiy tahlili borasida juda ko‘plab ilmiy ishlarni topishimiz mumkin, ammo bu borada qancha tahlil qilsak shuncha ko‘p fikrlar keladi. Inson va uning hayot manosining ijtimoiy-falsafiy hihatdan tahlili turli davrlarda turlicha talqin etilgan va bu bizning davrimizda ham turli shakildagi qarama-qarshi fikrlarni uchratamiz. Ushbu kichik xajimdagi maqolamizda falsafada inson va uning hayot manosining ijtimoiy-falsafiy tahlili haqida fikr yuritamiz.

Kalit so‘zlar: inson, shaxs, odam, yaxshilik, avesto, kelajakka ishonch, axloq, insonning ijtimoiy madaniyati.

KIRISH

Falsafaga oid kitoblarda va boshqa ko‘plab ilmiy badiiy kitoblarda inson barcha ezgu tuyg‘ular bilan qurollangan, ezgulikka moyil, manguilikka intiluvchi mavjudotdir degan mazmuni tushunamiz. Insonning odamiyligini uning hayvoniy tanasidan emas, uning manguilik, muhabbat ruhidan izlagan ma‘qul. Insonning birinchi vazifasi-o‘z-o‘zini bilish va uning nurli tabiati prizmasidan yaratganga murojat qilishdir. O‘zini tanimagan odam o‘z maqsadi nimaligini, qanday xazina to‘plaganini bilmagan yo‘lovchidek yashaydi, hayotda hech narsani his qilmaydi. Har bir insonning xatti-harakati uning qalbining ko‘zgidir.

Harakatlarini ruhga bo‘ysundira olganlar hamisha insoniylik, ezgulik yo‘lidan og‘ishmaydi. Uning aql-zakovati, kuch-g‘ayrati, shijoati, matonati ichki dunyosini yoritib tursa, aksincha, bu nur inson irodasini qamchilab, yanada yuksak cho‘qqilarni zabt eta boshlaydi. Inson tabiat va bizni tevarak-atrofimizdagi hodisalar bilan qanchalik munosabatda bo‘lishiga qarab, donolikni tatib ko‘ra boshlaydi. Hayotda hech qanday jihatni tan olmaydigan, faqat nafsning zavq-shavqlari uchun motam tutadiganlar borliqning mazmuni va mazmuniga mos keladimi? Yoki u inson doirasidan tashqariga chiqadimi? O‘lchovli umr asalini tatib, shu insoniy tabiatni saqlab qolyapimizmi? Bu fikr hammani tashvishga solayotgani aniq. Inson o‘zining mashaqqatli hayotidan oshib, qalbi va qalbi bilan yashagandagina cheksiz o‘tmish va ko‘zni qamashtiruvchi kelajak bilan muloqot qila oladi. Insondagi eng qimmatli gavhar insoniylik, takabburlik, odoblilik, odoblilik, kamtarlikdir. Ba’zida odam

to'liqlar qirg'oqqa urilayotgandek tuyulishi mumkin. Ba'zi his-tuyg'ular shunchalik nozikki, ba'zilar toqqa chiqishga tayyor ekanligi tushunarli.

ABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Biz ba'zi odamlarning xatti-harakatlariga qaraymiz va ularning fazilatlarini ko'ramiz. Shu boisdan ham "Maks Sheler tomonidan ishlab chiqilgan inson ta'rifining irrashional yondashuviga binoan inson tabiatida eng muhim jihatlari ruhiy tabiatga ega bo'lib ular ichida Sheler kiritgan ruhiy yurak tushunchasi markaziy tushunchalardan biridir"¹. G'arbda olimlar o'simliklar va hayvonlarning xususiyatlari bilan insonning bir qator faoliyatining inson xususiyatlari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash uchun tadqiqotlar olib bormoqda. Masalan, zamonaviy falsafiy antropologiya vakillaridan biri Odo Markvard esa insonni "Homo compensator" deb ataydi va uning fikricha "inson hayvonot olamidani ajralib chiqqan nomukammal biologik zot bo'lib u o'zining aqli tufayli o'zining kemtikliklarini to'ldirishga harakat qiladi"¹.

Inson boshqa mavjudotlardan hayotga nisbatan zaifligi bilan ajralib turadi. Bu hayotda biologik tabiatning tug'ma instinktlaridan yuqori bo'lgan aql, ong, iroda, qobiliyat, erkinlik, tafakkur, idrok, konsentratsiya va ma'naviy bilimlar shakllanib, kamol topadi. Insonning ma'naviy va moddiy tabiati o'rtasida uyg'unlik mavjud bo'lib, "shaxs" aniqlanadi. Oxir-oqibat, motivlar, insoniy fazilatlar faqat oilaviy tarbiya orqali charxlanadi va mustahkamlanadi. Inson "temir bilan tugunlangan" duradgor kabi o'z baxtini o'zi yaratishi, aqli, san'ati bilan baxtli hayot yaratishi mumkin. Shu tariqa u o'z san'ati, tajribasi va boshqa qadriyatlarini avlodlariga meros qilib qoldiradi. Inson ongida o'tmish va kelajak doimo jonlanadi. Bular uning insoniy tabiatini quyosh kabi yorituvchi eng muhim omillardir. Umrini ilm-fanga bag'ishlagan ko'plab olim va mutafakkirlar o'z mehnatlari samarasini ko'rmagan bo'lsalar-da, ko'ngli cho'kmagan, hafsalasi pir bo'lmagan. U insoniyat farovonligi yo'lida ko'p mehnat qildi, ilm-fan va madaniyat sohasida qimmatli mulohazalar qoldirdi. Agar ular meros qoldirishmaganida, bugungi kunda yer yuzida biron bir insoniy ilm-fan, ta'lim va madaniyat haqida gapirish qiyin bo'lardi. Inson - ulug'vor mavjudot. Jamiyatdagi barcha siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy tizimlar va qadriyatlar inson baxtiga, insoniyat farovonligiga xizmat qilishi kerak. Fan va falsafaning eng muhim mavzusi insondir. Insoniy mavzuni chetlab o'tuvchi fan ham, falsafa ham uyquga ketishi aniq. Insonning harakatlari uning qalbining ko'zguvidir. Bu ikkisi bir-birini tizimlashtiradi va to'ldiradi. Kuch-quvvat, shijoat, matonat, matonat kabi fazilatlar insonning ichki dunyosini yoritib tursa, nur inson irodasini qamchilab, yanada yuksak cho'qqilarga yetaklaydi. Boshqalarni sevish va omma oldida sizni sevishini his qilish ham oqilonalidir. "Avestoning "Ashi alqovi"idan

joy olgan quyidagi soʻzlari shunday qarashlar mavjud: Quvonsin Ahura-Mazda "Eng loyiq Haqning irodasi ro'yobga chiqib", Ahriman daf bo'lsin. Ezgu o'y, ezgu so'z va ezgu ishlarni alqayman. O'zimni butkul ezgu o'y, ezgu so'z va ezgu amallarga baxshida etaman, barcha qabih o'y, yomon so'z va yomon ishlardan tiyaman. Yukunchim, maqtovim, ezgu fikrim, ezgu so'z, (savobli) ezgu ishlarim "tanamdagi jonim" bilan birga sidqi dildan Sizlarga (baxshida) bo'lsin, ey o'lim bilmas Valiylar. Haqni sharaflab (deyman): "Haqiqat-oliy ne'mat. Bu ne'matdan ul kishi bahramandkim, savob unga bo'lgay, kim agar haq yo'lida savob (ishdan) qolmasa, savob ishdan qolmasa, savob ishdan qolmasa"¹.

Komil inson siymosi shamga o'xshab, o'zgalarga nur sochib turadi. Inson sayohatchi, uning atrofidagi dunyo-ko'rgazmalar, bebaho kitoblar, uni o'rganishga, o'rganishga va fikrlashga taklif qiladi. Sayohatchi bu dunyoga mana shu ko'rgazmalarni tomosha qilish, kitoblar bilan tanishish, o'qish, bilimni oshirish, insoniylik cho'qqilariga chiqish uchun yuborilgan. Darhaqiqat, bunday imkoniyat faqat insoniyatga berilgan buyuk ne'matdir. Tabiatning chuqur qonuniyatlariga nazar tashlaydigan bo'lsak, tasavvur qilib bo'lmaydigan yangi loyihalarni topib, jahon darajasiga ko'rsatayotgan o'zimiz.

San'at insonga dengizning tubsiz tubsiz jarligidek, osmonning ko'zga ko'rinmas cho'qqilari kabi cho'qqilarga ko'tarilish imkonini beradigan fikrdir. San'at orqali inson zamon va makondan uzilib, qushdek uchib, yulduzdek o'zi xohlagan yo'nalishda oqadi. Maqsadim "inson" bo'lish bo'lsa, faqat yaxshilikni o'zingga singdirib, yaxshilikni o'ylashing kerak. Chunki siz o'ylagan va aytgan yaxshilik amalga oshadi. Gyote bir paytlar shunday degan edi: "Erkak bo'lish – kurashchi bo'lishdir"¹. Biz inson bo'lsak, xato qilamiz. Xato qilish insonparvarlik, ulardan ibrat olish esa donolikdir. "Hayvonlar odamdan battar" degan naql ham ko'pchilikka tegishli. Umuman, inson bo'lmoqchi bo'lsang, "yaxshilik", "kelajakka ishonch" shaklini yaratib, o'z oldiga maqsad qo'yib, yashagan ma'qul. Inson borliqning mohiyati va mazmunidir. Tabiat nurlarini qorong'u kuchlar yo'q qila olmaganidek, boshqa manbalardan kelgan yorug'lik bilan ham ularni yo'q qilib bo'lmaydi. Olijanob xislatlarni egallaganlar butun umri yulduzdek porlab, tevarak-atrofiga nur sochadi. Insonning buyukligi, qadr-qimmatini uning bilimi, ma'naviy madaniyati bilan o'lchanadi. Haqiqiy izlanishda bo'lganlar kuchli ma'naviy boylikka ega bo'ladi. Shu boisdan ham Mixael Landman insonning faoliyatida ob'yektiv ruhning ta'siri va harakatini ko'radi, uning fikricha inson tabiatida ruhiy jihatlar asosiy rol o'ynaydi, inson bu ruhiy va biologik jihatlarning iyerarxiyasidan iborat deb ta'kidlaydi. "Hozirgi inson falsafasi bu muammo tahlilida o'z ichiga 20 tagacha oqimni oladi. Ularning barchasida asosan inson mohiyati, mazmuni va

nihoyasi mushohada qilinadi. Bu ta'limotlarga ko'ra, inson mohiyati masalasi tahlilida hozirgi sivilizasiya kadriyatlarini talablarini xisobga olish xam muxim ahamiyatga egadir"¹.

NATIJARLAR

Har qanday sariq rang oltin, porloq narsa yengil, oqayotgan narsa suv emas. Har bir narsaning o'z qiymati bor. Shuning uchun "inson" tabiatining ko'plab sirlari bor. Hamma narsa insoniyat baxtiga xizmat qiladi. Uning baxtini qidirmaydigan tizimlar ma'nosizdir. Insonlarni hayotga olib keladigan, avlodlar yaratuvchi ham, albatta. Uni ma'nan barkamol, yuksak tuyg'ular uyg'un qilib tarbiyalash bizning burchimizdir.

Inson bo'lib tug'ilish, insoniy fazilatlarni o'zida mujassamlash, vaqt qadrini bilish, tanqidni qabul qilish va kamchiliklarni to'g'rilash, ezgulikni sidqidildan qabul qilish, halol va kamtarona bo'lish haqiqiy shaxsning ideal shakllaridir. Falsafa asrlar qa'riga borib taqaladi va O'zbekiston hududida ma'naviyatning, dunyoqarashning zaruriy tarkibiy qismi sifatida o'z aksini topib, hayotiy resurslarga ega. Xalqning ma'naviy donishmandligi hayotga bo'lgan buyuk muhabbatdan iborat bo'lib, o'z ichiga halollik, adolat, odob-axloq va "to'yib bo'lmaydigan" aqliy qobiliyat kabi axloqiy tamoyillar asosi bo'lgan o'ziga xos ma'noni o'z ichiga olgan. O'tmishning barcha ilg'or g'oyalari inson ongi, bilimi inson va uning tabiatiga, insonning ma'nosini qanday tuzatish va hayotning haqiqiy ma'nosini topish imkonini berdi. Zero, har qanday falsafa hayotning mazmuni nima degan savoldan boshlanadi. Hayotning mazmuni masalasi falsafiy mulohazaning "abadiy" muammolaridan biridir. Hayotning mohiyati falsafaning muammoli sohasiga-"inson va dunyo"ga ta'sir qiluvchi murakkab bilimlar tizimidir. Milliy ijtimoiy-falsafiy tafakkurda hayot mohiyati haqidagi g'oyalarning namoyon bo'lishi insonning dunyoga, jamiyatga, boshqa odamlarga va hokazolarga ta'siridir. Bu muammoning o'ziga xosligi, birinchi navbatda, uning dolzarbligi (mohiyati); ikkinchidan, umuminsoniy qadriyatlar; uchinchidan, inson tabiatining fundamental asosiga ega bo'lgan milliy-tarixiy an'analar bilan belgilanadi. Hayotning mohiyati, asosan, ijtimoiy-falsafiy muammodir, chunki uning yechimi asosida insonning ijtimoiy va tabiiy tabiatiga, inson va ijtimoiy guruhlarning ijtimoiy yonalishiga insoniy jihat berish mumkin. Falsafaning ahamiyati O'zbekiston faylasuflarining ko'p avlodlarining sa'y-harakatlari yo'naltirilgan inson hayotining mazmunini yetarli darajada shakllantirish va aniqlashtirish jarayonida E.Yusupov fikricha, "Insonning tabiatga, jamiyatga, boshqa odamlarga bo'lgan munosabati salbiy ta'sir etgan insonparvarlik qadriyatlarining jamiyat hayotidagi o'rni va ahamiyati pasayishiga olib kelgan bu g'oyaviy omillar quyidagilardir:

1. Inson faoliyatini voqelikni o'zgartirishga, uni o'ziga bo'ysundirishga qaratilgan harakat deb baholash, tabiatga inson faoliyati uchun zahira (resurs) bo'lgan neorganik olam sifatida yondoshish;

2. Inson faoliyatini, uning maqsadlaridan qat'i nazar, qadriyat deb baholash, insonlar begonalashuvini, tengsizlik va adolatsizlikni jamiyat hayoti va taraqqiyoti uchun tabiiy, zaruriy jarayon deb bilish;

3. Yangilik yaratishning barcha ko'rinishlarini, mohiyati va oqibatlaridan qat'i nazar, qadriyat deb talqin etish, individualizm, egoizm, xudbinlik kuchayib, odamlar o'rtasida rahm-shafqat, mehr-muruvvat, insonparvarlik qadriyatlari zaiflashishi"¹.

MUHOKAMA

Inson ijtimoiy mavjudotdir. Uning individualligi faoliyatining barcha jabhalarida (mehnat, ijtimoiy, oila va boshqalar) namoyon bo'ladi, bu esa izlanish va qarorlar qabul qilish orqali jamiyatni yangilash bilan bevosita bog'liq bo'lib, bu stereotiplarni, turli sohalarda erkin ijodkorlikni bartaraf etmasdan mumkin emas. Odamlarning hududlari. Inson hayotining mazmun-mohiyati bu dunyoda o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish va uning natijalarini keyingi avlodga yetkazishdan iborat. Hayotning mazmunini tavsiflashda asosiy tushunchalar: inson faol tamoyil sifatida; jamiyat, ijtimoiy muhit; haqiqiy inson yashaydigan va harakat qiladigan dunyo; ya'ni inson, jamiyat, insonlar dunyosi o'rtasidagi asosiy dialektik qarama-qarshiliklar. Inson muammosi va uning mohiyati ushbu jamiyat madaniyatining barcha elementlari bilan o'zaro bog'liqdir. Xususan, birinchi navbatda, jamiyatda ishlaydigan qadriyatlar tizimini ko'rsatish kerak; ikkinchidan, insoniyatning intellektual taraqqiyotini aks ettiruvchi dunyo rasmlari; uchinchidan, muayyan davr yoki davrga xos bo'lgan fikrlash tarzining o'ziga xos xususiyatlari va asosiy xususiyatlarini o'zida mujassam etgan fikrlash uslubi. Hayot ma'nosining bu uchta birlashtiruvchi komponenti uning o'ziga xos elementlari emas, balki ularning butun mazmunidir.

Agar O'zbekistonning o'tmishiga nazar tashlasak, butun dunyo xalqlari qatori o'zbeklar ham tabiiy ravishda vujudga kelganini ko'ramiz. Bu insonning hayoti va uning yaqinlari va umuman barcha odamlar hayoti uchun qanchalik muhimligini tushunish uchun uning atrofidagi dunyoni tushunish zarurati bilan bog'liq edi. Ammo har bir madaniyatning o'ziga xos xususiyatlari bor. Hayot mazmuni tushunchasi, eng avvalo, milliy xususiyatlarni o'ziga singdiradi. Insonda insoniylik ustunlik qiladi, u uchun asosiy zarurat sifatida umuminsoniy qadriyatlar tizimini o'rnatadi. Hayotning mazmuni muammosi asosan o'zbek xalqining o'ziga xos

xususiyatlari, ularning turmush tarzi, urf-odatlarini, urf-odatlarini, an'analari, shuningdek, o'zbeklarning butun tarixiy hayoti bilan bog'liq edi.

O'zbek ma'rifati atoqli madaniyat arboblari ijodida o'z maqsadini eski, an'anaviy tafakkur illatlariga qarshi kurashda, yangi, ma'rifatli, bilimli, mehnatkash, faol, mas'uliyatli shaxsni tarbiyalashda ko'rgan. Shuni ta'kidlash kerakki, kurash asosiy ehtiyojlarni qondirishga qaratilgan oqilona maqsadga ega bo'lishi kerak. Tarixiy amaliyotda odamni kurashning o'zi emas, balki uning ahamiyati, yo'nalishi, o'ziga xos maqsadi va mazmuni qiziqtiradi. Hayotning mohiyati ijtimoiy muammo sifatida faqat jamiyatda va jamiyat orqali shakllanadi.

O'zbek olimlari E.Yusupov, T.Jurayev, A.Choriyev, Q.Nazarov, A.Ochildiyev, O.Musayev, Sh.Madayeva kabi olimlarning fikricha, shaxs inson hayoti, tanlash erkinligi va mustaqil harakat qilish jarayonida shakllanadigan va takomillashtiriladigan ijtimoiy fazilatlarining butun tizimidir. Zamonaviy o'zbek olimlari hayotning munosib ma'no-mazmunini topishda shaxsning o'sib-ulg'ayib borayotgan muhitiga, ya'ni ta'lim va bilimga katta ahamiyat berganlar. Bu ikki ko'rsatkich insonning qanday shaxs ekanligiga bog'liq: yovuz yoki axloqli fuqaro. Shuningdek, atoqli faylasuf Erkin Yusupovning: "Umuman, axloq ijtimoiy munosabatlar zaminida alohida shaxs sifatida mavjud bo'lgan insonlarning o'z-o'zini idora qilish shakllari va me'yori, o'zaro muloqot va munosabatlarda ularga xos bo'lgan ma'naviy kamolot darajasining namoyon bo'lishidir"¹ degan ta'rifi e'tiborga molikdir.

O'zbek olimlaridan A.Sher, S.Otamuradov, O.Musayev, T.Mahmudov, E.Umarov qarashlarida axloq insonning ijtimoiy-falsafiy tabiatining ajralmas qismidir. Shunday qilib, xususan, har qanday axloq shaxsning universal ijtimoiylashuvini, ya'ni uning boshqa odamlar bilan munosabatlarini tavsiflovchi asosiy tamoyillardan kelib chiqadi. Bu har bir insonga rahm-shafqat, yordam va mehr ko'rsatish, intilish, istak, iroda, boshqalarni tushunish san'ati, o'z xatti-harakatlari uchun boshqalar oldida javobgar bo'lish zarurati bilan chambarchas bog'liq. Axloq umuman insonning ijtimoiy tabiatining eng bevosita namoyonidir.

Axloq-bu o'lchov, mavjudlik usuli bo'lib, u orqali inson ma'no topadi va uni amalga oshiradi. O'zbek axloqshunos olimlarining asarlari hamisha axloqiy masalalarga ta'sir ko'rsatsa-da, har doim patriarxal-feodal jamiyati odob-axloqini sinashdan boshlanishi bejiz emas. A.Sher patriarxal-feodal jamiyatida o'zaro nafrat va adovatni keltirib chiqaradigan moddiy qadriyatlar hukmronligini to'g'ri ta'kidlagan. A.Sher ta'kidlashicha, "insonning ijtimoiy madaniyati eng qulay ob'yektiv sharoit va imkoniyatlarda ham o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi. Uning shakllanishida jamiyat tomonidan yaratilgan ob'yektiv (tabiiy va ijtimoiy)

sharoitlar, shaxsiy hayot va ta'lim tizimlarining ta'siri kesishadi. Shuningdek, A.Sher axloq - jamiyat, zamon, ba'zan umumbashariy ahamiyatga ega, insoniyat tarixi uchun namuna bo'la oladigan ijobiy xatti-harakatlar yig'indisi, insoniy kamolot darajasini belgilovchi ma'naviy hodisadir degan ta'rifni beradi"¹.

XULOSA

Xullas, falsafada inson va uning hayot manosining ijtimoiy-falsafiy tahlili natijalari shuni ko'rsatadiki madaniyat, iqtisodiyot, siyosat, fan sohalaridagi millatlararo totuvlik ko'p qirrali jamiyat yaxlitligi va hamjihatligini mustahkamlash orqali insonlarning ravnaqiga yetaklaydi va yer yuzida tinchlik garovidir. O'zgarayotgan dunyoning yangi chaqiriqlari bizdan hamjihatlikni, kuch-g'ayratni kuchaytirishni taqozo etadi, barcha sa'y-harakatlarimiz, asosan, buzg'unchi va kamsituvchi ma'noga ega bo'lgan terrorizm va ekstremizmga qarshi qaratilishi zarur. Insonning shakllanishi va rivojlanishida muhim o'rin tutadigan tarbiya va ta'limni demokratlashtirish, insonparvarlashtirishning birinchi darajali ahamiyati davlatimiz oldida turgan eng muhim vazifalardan biridir. Amaliy nuqtai nazardan, demokratik davlatdagi muammo sifatida hayotning mohiyati ob'yektiv dunyoning va shaxsning ham rivojlanishi uchun javobgardir. Falsafada inson va uning hayot manosining ijtimoiy-falsafiy tahlili haqiqatdan barcha davrda muhurligini yuqoridagi tahlillarda ko'rib o'tdik.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Шелер М. Избранные произведения : [Пер. с нем.] / Макс Шелер; [Сост., науч. ред., предисл. Денежкина А. В.; Послесл. Л. А. Чухиной, с. 379-398]. - М. : Гнозис, 1994. - XII, 413 с.
2. Marquard O. Kompensation // Ritter J., Gründer K. (Hgs.) Historisches Wörterbuch der Philosophie. Bd. 4. Basel/Stuttgart: Schwabe, 1976. S. 912–918.
3. Гёте И.В. Поэтические переводы / Иоганн Гёте ; [переводчик] Михаил Меклер. - [Б. м.] : Издательские решения, 2020. - 116 с.
4. Трубачев С.А. Философская антропология М. Ландмана : диссертация ... кандидата философских наук. - Москва, 2006. - 120 с.
5. <http://elib.buxdu.uz/index.php/pages/referatlar-mustaqil-ish-kurs-ishi/item/14083-2021-07-16-06-58-52>

6. <https://ziyouz.uz/ilm-va-fan/falsafa/erkin-yusupov-sharq-falsafasi-va-insonparvarlik/> «Жаҳон адабиёти» журналі, 2003 йил, 10-сон.
7. Авесто. Яшт китоби. М. Искоқов таржимаси. Т., Шарқ, 2001, 37-38 б.
8. Юсупов Э. Инсон камолотининг маънавий асослари. Т., Университет, 1998, 38-б.
9. Абдулла Шер. Ахлоқшунослик. Дарслик. Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти нашриёти. Т., 2010 йил, 219-бет.

“Innovations in Science and
Technologies”